

ABŞ KONQRESİNƏ ARALIQ SEÇKİLƏR: GÖZLƏNTİLƏR, NƏTİCƏLƏR

ABŞ-da prezident seçkiləri arasında hər dörd ildən bir keçirilən Konqresə seçkilər aralıq seçkilər adlanmaqla yanaşı, ölkənin siyasi həyatında ən vacib hadisələrdən hesab olunur. Qeyd edək ki, aralıq seçkilər nəticəsində Nümayəndələr Palatasının 435 üzvü, Senatın isə 100 üzvündən 35-i müəyyənləşir. Nümayəndələr Palatasının bütün üzvləri hər iki ildən bir, Senatın 35 üzvü isə altı ildən bir seçilir. Onu da əlavə edək ki, ştatların Nümayəndələr Palatasında təmsilçiliyi əhali sayına görə müəyyənləşir, məsələn, əhalisinə görə ən böyük ştat olan Kaliforniya 52 nümayəndə ilə Konqresdə təmsil olunduğu halda, Alyaska ştatı qanunverici orqana 1 nümayəndə göndərə bilər. Senata isə üzvlər Nümayəndələr Palatasından fərqli olaraq, əhali sayına görə deyil, ştatlar üzrə paritet əsasda müəyyənləşir. Daha dəqiq desək, hər ştatın Senatda iki senatorla təmsil olunmaq hüququ vardır.

Birləşmiş Ştatlarda seçki dairələri ənənəvi olaraq partiyalar (Respublikaçılar və Demokratlar) arasında bölünüb və seçkilərdə əksər yerlərdə illərlə eyni partiyanın nümayəndələri seçilir. Yalnız az sayda seçki dairələrində keçirilən seçkilər əsl “döyüş meydanı”na çevrilir. Son seçkilərdə Pensilvaniya, Kaliforniya, Arizona, Nevada, Miçiqan və bəzi digər ştatların seçki dairələrində səsvermənin nəticələri bütövlükdə seçki prosesinin taleyini həll etdi. Məsələn, Pensilvaniyada Senata seçkilərdə Respublikaçıların böyük ümidlə baxdığı Mehmet Özün Demokrat namizəd qarşısında məğlubiyyəti Konqresin yuxarı palatasında formalaşacaq qüvvələr nisbətinə əhəmiyyətli təsir göstərdi.

Noyabrın 8-də keçirilən seçkilərin nəticələrinə təsir göstərən ən vacib məqamlardan biri, sözsüz ki, seçkiqabağı proseslər, mübarizə aparən tərəflərin təbliğatı, taktiki gedişləri, manevrləri olmuşdur. Seçkilərdən əvvəl Demokratlar və Respublikaçılar arasında gedən kəskin mübarizənin əsas elementləri olaraq iqtisadi problemləri, abort hüquqlarını, immiqrasiya və demokratiya kimi mövzuları qeyd edə bilərik. Bu ilin əvvəllərindən ölkədə müşahidə olunan kəskin inflyasiya, iqtisadi problemlərin artması Respublikaçıların Bayden administrasiyasına hücumlarının, tənqidlərinin mərkəzində dayanıb desək, yanlışdır. Bununla belə, son 3 ayda inflyasiya tempinin azalması, ÜDM-də nisbi artım, Ali Məhkəmənin abort hüquqlarını qadağan edən qərarına qarşı ictimai etirazların artması Demokratların seçkilərlə bağlı ümidlərini artırmışdı.

Yeri gəlmişkən, iyul ayında inflyasiya 9.1% təşkil edibsə, oktyabrda bu rəqəm 7.7%-ə düşüb. Avqust ayında uzun müzakirələrdən sonra Respublikaçıların kəskin müqavimətinə baxmayaraq, “İnflyasiyanın Azaldılması Aktı”nın Konqresin hər iki palatası tərəfindən qəbul edilməsi də Demokratların seçkilər ərəfəsində ciddi uğurlarından hesab oluna bilər. Qeyd edək ki, inflyasiyanın azaldılmasına yönələn və 430 milyard dollar hökumət xərclərini ehtiva edən 755 səhifəlik AKT büdcə kəsirlərinin azaldılmasını, iqlim

dəyişikliyi ilə mübarizəni, ictimai səhiyyə xərclərinin, iri korporasiyalara tətbiq olunan vergilərin artırılmasını nəzərdə tutur.

Mühafizəkar hakimlərin çoxluq təşkil etdiyi Ali Məhkəmənin iyul ayında abort hüquqlarını qadağan edən qərar qəbul etməsinə qarşı etirazlardan Demokratlar Respublikaçılara qarşı siyasi-ideoloji hücumları intensivləşdirmək üçün geniş istifadə etdilər və bütövlükdə, prosesdən maksimum dərəcədə faydalanmağa çalışdılar. Bu baxımdan baş verən bütün proseslərin fonunda avqustda Nümayəndələr Palatasının boş qalan yerlərinə keçirilən seçkilərdə (Nyu-York, Nebraska, Minnesota) Demokratların namizədlərin qələbə qazanmasını təsadüfi hesab etmək olmaz.

Seçkilər ərəfəsində baş verən əsas hadisələrdən biri də keçmiş prezident Donald Trampın ətrafında gedən qalmaqallı proseslər və ümumiyyətlə, sabiq prezidentin siyasi mübarizədə Respublikaçıların cərgəsindən öne çıxmasıdır. Xatırladaq ki, avqustun 8-də Federal Tədqiqatlar Bürosu (FTB) Birləşmiş Ştatların keçmiş prezidenti Donald Trampın Florida ştatındakı “Mar-a-Laço” malikanəsində axtarış aparıb. ABŞ Ədliyyə Departamenti keçmiş prezidentin evində axtarış aparılmasını Trampın prezidentlik müddəti bitdikdən sonra dövlətə aid məxfi sənədləri, o cümlədən nüvə silahına aid sənədləri özü ilə aparması şübhələri ilə əlaqələndirib. Keçmiş prezident isə evində axtarış aparılmasını ona qarşı demokratlar tərəfindən həyata keçirilən siyasi təqib kimi dəyərləndirib.

Qeyd edək ki, məsələ ilə bağlı Tramp və komandasının ABŞ Ədliyyə orqanları ilə hüquqi çəkişməsi hələ də davam edir. Bundan əlavə, sentyabrın 21-də Nyu-York ştatının baş prokuroru Letisiya James Donald Trampı və üç övladını maliyyə fırıldaqçılarında ittiham edərək onları məhkəməyə verib. Həmçinin oktyabrın 13-də Kapitoliyə hücumu (6 yanvar 2021-ci ildə baş vermiş) araşdıran Konqres komitəsi aralıq seçkilərdən əvvəl ictimai dinləmələrə Trampın çağırılması ilə bağlı qərar qəbul edib. Onu da əlavə edək ki, oktyabrın 27-də üç hakimdən ibarət olan federal komissiya Trampın vergi bəyannamələrinin Nümayəndələr Palatasının təhqiqatçılarna çatdırılması ilə bağlı da qərar verib.

Tramp ətrafında baş verən hüquqi prosedurla yanaşı, həm də çıxışları, mövqeyi və eyni zamanda ona qarşı yönələn ittihamlarla da diqqəti cəlb edib. ABŞ prezidenti seçkiqabağı çıxışları zamanı dəfələrlə Donald Trampı və Respublikaçıların əksər liderlərini radikalizmdə, ekstremizmdə, avtoritarizmdə, qanunun aliliyini rədd etməkdə ittiham edib və bəyan edib ki, onların bu düşüncəsi, davranışı Respublikanın təməl dəyərlərinə böyük təhdid yaradır.

Donald Tramp da seçkilər ərəfəsində tərəfdarları qarşısındakı çıxışlarında Bayden administrasiyasını kəskin tənqid etməkdən çəkinməyib. Belə ki, çıxışlarının birində Tramp prezident Baydeni və komandasını ölkəni tənəzzülə aparmaqda ittiham edərək onları dövlətin düşməni adlandırıb.

Göründüyü kimi, ABŞ daxili siyasətində son illərdə müşahidə olunan kəskin qütbləşmə, qarşılıqlı ağır ittihamlar sentyabr-oktyabr aylarında daha da dərinləşib. Xüsusilə də, demokratiya mövzusu Demokratların Respublikaçılara qarşı mübarizəsində siyasi-ideoloji cəhətdən geniş qabardılıb.

Konkret olaraq seçkilərin nəticələrinə gəldikdə, artıq əminliklə demək olar ki, Respublikaçıların “qırmızı dalğası” alınmadı. Bu seçkilər nəticəsində Respublikaçılar Nümayəndələr Palatasında nisbi üstünlüyü (lazım olan 218 səsi təmin ediblər) əldə edərək çoxluğu qazansalar da, Senat Demokratların (50 – 49 nisbətdə) nəzarətində qaldı. Hətta dekabrda Corciya ştatında keçiriləcək seçkilərdə Respublikaçıların

namizədi qalib gəlsə belə, bu, Senatda qüvvələr nisbətində köklü təsir etməyəcək. Belə ki, ölkə Konstitusiyasına görə, Senatda səs bərabər olduqda vitse-prezidentin səsvermə səlahiyyəti var.

Respublikaçılar, daha dəqiq desək, müxalifət partiyası üçün bu nəticələr son 20 ilin ən aşağı göstəriciləri hesab oluna bilər. Ümumiyyətlə, ABŞ siyasətində adətən aralıq seçkilərdə müxalifətdə olan partiya qalib gəlir. Bu baxımdan prezident Baydenin seçkilərdən sonra səsləndirdiyi fikirlər maraqlı doğurmaya bilməz: “Demokratlar güclü bir gecə yaşadılar. Və biz Nümayəndələr Palatasında son 40 ildə istənilən Demokrat prezidentin ilk aralıq seçkilərdən daha az yer itirdik”.

Senatın Demokratların nəzarətində qalması hakim partiyaya böyük üstünlüklər verir. Qeyd edək ki, dövlət katibi, müdafiə naziri, baş prokuror, federal hakimlər, səfirlər prezidentin təqdimatı ilə məhz Senatda təsdiq olunur. Bu mənada Demokratların həm xarici, həm də daxili siyasət üzərində qarşıdakı 2 ildə ciddi təsir imkanlarını saxlayacağı şübhəsizdir.

Son seçkilərdə gözləntilərin əksinə olaraq, Respublikaçıların bir qədər uğursuz, Demokratların isə daha uğurlu nəticələr əldə etməsini bir sıra amillərlə, səbəblərlə əlaqələndirmək olar. Son iki ildə, xüsusilə də bu ilin əvvəllərindən ölkədə iqtisadi problemlərin kəskinləşməsinə, işsizliyin artmasına, prezident Baydenin aşağı reytinginə baxmayaraq, Demokratlar iki əsas məsələdə düzgün taktika seçərək rəqibinin böyük qələbəsini əngəlləyə bildi.

Birincisi, hakim partiya Respublikaçılara, xüsusilə də bu partiyanın ifrat sağ qanadına (Tramp tərəfdarlarına) siyasi-ideoloji hücumları kəskinləşdirərək tərəfdarlarını səfərbər etməyi bacardı. Bu taktika ilə Demokratlar nəinki ənənəvi tərəfdarlarının, eyni zamanda tərəddüd edən amerikalıların və Respublikaçıların mötədil sosial bazasının bir qisminin də bəzi vacib dairələrdə öz namizədlərinə səs verməsini təmin etdi.

Bir vacib məqamı da qeyd etmək lazımdır ki, son illərdə Tramp və sabiq prezidentin dəstəklədiyi və yaxud, ona yaxın Respublikaçıların ölkənin daxili, xarici siyasəti ilə bağlı ifrat sağ mövqedən çıxışları orta statistik amerikalıların (Respublikaçıların mötədil sosial bazası da daxil olmaqla) böyük bir qismini narahat edir. Bu narahatlığı bölüşən amerikalıların ümumi qənaəti ondan ibarətdir ki, ifrat sağçılıq Birləşmiş Ştatları güclü, bənzərsiz edən dəyərlərə ciddi təhdid yaradır.

Onu da əlavə etmək vacibdir ki, Donald Trampın Demokratlarla mübarizədə önə çıxması, növbəti prezident seçkilərində namizədliyini verəcəyini bəyan etməsi də proseslərə öz təsirini göstərir. Burada bir mühüm nüans da nəzərə almaq lazımdır ki, keçirilən rəy sorğularının da sübut etdiyi kimi, sabiq prezidentin Respublikaçıların ənənəvi sosial bazasında nüfuzu böyük olsa da, geniş ictimai rəydə o qədər də populyar deyil. Məhz bu baxımdan qeyd etmək olar ki, Demokratlar seçkilərdə Tramp amilindən və ümumiyyətlə, ifrat sağçı namizədlərin bir çox dairələrdə önə çıxmasından kifayət qədər yararlanmağa nail oldular. Bəzi dairələrdə hətta ifrat sağçıların Nümayəndələr Palatasına və Senata namizəd olması prosesinə Demokratlar dolayı dəstək verdilər.

Seçkilər ərəfəsində Demokratların rəşadətli taktika sərgilədiyi digər vacib məqam Ali Məhkəmənin abort hüquqlarını ləğv edən qərarı ilə bağlıdır. Bir çox sorğu mərkəzlərinin keçirdiyi rəy sorğularının nəticələrinə görə, hər iki partiya üçün mühüm əhəmiyyət daşıyan dairələrdə seçicilərin önəm verdiyi ən vacib məsələlərdən biri də abort hüquqlarının qorunması olmuşdur. Məsələn, Miçigan, Virciniya kimi bir

sıra ştatlarda abort hüquqlarını fəal qoruyan demokrat namizədlər qalib gəldilər.

Beləliklə, ABŞ Konqresinə aralıq seçkilərdə Respublikaçıların Nümayəndələr Palatasında üstünlük əldə etməsi, Senatın isə Demokratların nəzarətində qalması onu deməyə əsas verir ki, qarşıdakı iki ildə ölkənin daxili və xarici siyasətində ciddi dəyişikliklərin baş verməsi ehtimalı xeyli aşağıdır.

Bununla belə, bu seçkiləri və onun nəticələrini 2024-cü ildə keçiriləcək prezident seçkilərinə hazırlıq baxımından vacib hadisə hesab etmək olar. Artıq həm prezident Bayden, həm də onun Respublikaçı rəqibi Tramp növbəti seçkilərdə namizəd olmaq istəklərini bəyan ediblər. Hər iki namizədin reytinginin hazırda aşağı olması qarşıdakı prezident seçkiləri ilə bağlı müəyyən qeyri-müəyyənlik yaradır.

Xüsusilə son seçkilərdən sonra Respublikaçılar daxilində Tramp əleyhdarlarının sayının artacağı proqnozlaşdırılır. Trampın partiya daxilində əsas rəqiblərindən olan Florida ştatının qubernatoru Ron DeSantisin seçkilərdə böyük qələbəsi Respublikaçıların növbəti seçkilərdə başqa namizədlə çıxış etməsi ehtimalını artırır. İstənilən halda, 8 noyabr Konqresə aralıq seçkilərin nəticələrinin hər iki partiyanın strategiyasına və taktiki gedişlərinə təsir göstərəcəyi şübhəsizdir.

Müəllif: Mətin Məmmədli, Aparıcı məsləhətçi, Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzi